

İBNÜ'L-HAYYÂT el-BAĞDÂDÎ

(bk. HAYYÂT, Ebü'l-Hüseyn).

İBNÜ'L-HAYYÂT et-TAĞLEBÎ

(ابن الخطّاب التغلبي)

Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Ahmed
b. Muhammed b. Ali
b. Yahyâ et-Tağlebî ed-Dimaşkı
(ö. 517/1123)

Şair, edip ve kâtip.

450 (1058) yılında Dimaşık'ta doğdu. Babası terzi (hayyât) olduğu için İbnü'l-Hayyât künyesiyle tanındı. Soyu Tağlib kabilesine dayandığından Tağlebî nisbesiyle anılır. Çocukluğunda, komşuları olan Dimaşık şairlerinden Emîr Ebû'l-Fityân İbn Hayyûs'a özenerek şiire büyük bir ilgi duydu. On yaşında iken Fâtımîler'in Şam bölgesindeki hâkimiyetleri sona erdi. 461'deki (1069) büyük yangın ve 469 (1076-77) yılında had safhaya ulaşan açlık ve fakirlik sebebiyle az sayıda insan hayatta kalabildi. İbnü'l-Hayyât bu dönemde Dimaşık'tan ayrılarak Hama'ya gitti. Burada Emîr Ebû'l-Fevâris Muhammed b. Mânêk'le yakın dost oldu. Bir süre onun yanında kâtip olarak çalıştı ve kâtip unvanı ile tanındı. Daha sonra şair olarak dikkat çekmeye başladı. 464'te (1072) Dimaşık'tan Halep'e göç etmiş olan eski komşusu ve şiirde ustası İbn Hayyûs'la görüşmek üzere Halep'e gitti. Şiirlerini ona arz ederek takdirini kazandı. Ardından Trablus ve Sûr gibi Suriye'nin önemli şehirlerini ziyaret etti. 476-486 (1083-1093) yılları arasında Trablusşam'da şehrin hâkimi olan Benî Ammâr ailesinin himayesinde rahat bir hayat sürdü. Ailenin ileri gelenleri için şiirler yazdı. Burada özellikle Ahmed b. Muhammed et-Tuleytulî ve diğer bazı ediplerden istifade etti. 484'te (1091) Trablus'tan ayrılarak Sûr Valisi Münîrûd-devle'ye elçi olarak gitti. Orada Münîrûd-devle için bir kaside yazdı. Bir süre sonra Trablus'a geri dönen şair 486 (1093) yılı dolaylarında tekrar Dimaşık'a geldi. Bu sıralarda şehirde Selçuklu Sultanı Alparslan'ın oğlu Tâcûddeve Tutuş hüküm sürüyordu. İbnü'l-Hayyât, 487'de (1094) Tâcûddeve Tutuş'un veziri Hibetullah b. Bedî' el-İsfahânî ile yakın dost olarak onunla birlikte Rey'e gitti. Rey'de İsfahânî hakkında yazdığı bir methiye ile 1000 dinar kazandı. Bundan sonraki yıllarda devam eden seyahatleri esnasında zamanının

önümlü kişileri ve emirleriyle tanıştı. Onlar için de kasideler yazdı. Ayrı kaldığı sürelerde doğum yeri Dimaşık'a büyük özlem duyan, bu duygusunu şiirlerine yansıtan şair 11 Ramazan 517'de (2 Kasım 1123) Dimaşık'ta vefat etti. İbnü'l-Hayyât'ın çocuklarından birinin şehrin valisinin kâtipliğini yaptığı, diğerlerinin de yüksek adli görevlere getirildiği kaydedilmektedir.

Nesirde de başarılı olan şair, İbn Hayyûs'un ölümünden sonra Dimaşık şairlerinin en büyüğü olarak kabul edilmiştir. Klasik temalarda kaleme aldığı şiirlerinde tatlılık, güzellik ve fesahat vardır. Şiirleri arasında fahr ve hiciv temalarının nâdir olması, bunların özellikle övgüde yoğunlaşması, nefsiyle ve insanlarla barışık mütevazî bir karakteri yansıtmaktadır. Çocukluk ve gençlik yıllarında çektiği sıkıntıların etkisi şiirlerine de aksetmiştir. Şiirlerinde varlıklı olduğu dönemlerde de zamandan, talihsizliklerden ve yoksulluktan şikâyetini dile getirmiştir. Onun şiirlerinde Hama, Halep, Trablus, Sûr, Rey, Şiraz gibi bulunduğu yerlerle ilgili izlenimler de yer alır. Başta Hama Emîri Ebû'l-Fevâris Muhammed b. Mânêk olmak üzere Trablusşam'da hüküm süren Benî Ammâr ve bazı Selçuklu emirleriyle zamanın ileri gelen birçok devlet adamı için kaleme aldığı methiyeleri vardır.

İbnü'l-Hayyât'ın divanı öğrencilerinden İbnü'l-Kayserânî tarafından derlenmiş, ayrıca Ebû Tâhir Ahmed b. Muhammed es-Silefî de (ö. 576/1180) şiirlerinden bir ciltlik seçme yapmıştır. 3300 beyit ihtiva eden divanda 156 şiiri bulunmaktadır. İbnü'l-Hayyât'ın divanı Muhsin el-Cevâhîrî (Necf 1343) ve Halîl Merdem Bek (Dimaşık 1377/1958) tarafından yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşık*, s. 234; Bedrân, *Tehzîbü Târîhi Dimaşık*, II, 70-71; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 145-147; Zehebî, *A'lâmü'n-nûbelâ*, XIX, 476-482; a.mlf., *el-İber*, IV, 39-40; Safedî, *el-Vâfi*, VIII, 67-70; Mehmed Zihni, *Kitâbü't-Terâcim*, İstanbul 1304, s. 44; Brockelmann, *GAL*, I, 253; *Suppl.*, I, 448; Kehhâle, *Mu'cemül-mu'ellifin*, II, 136; Halîl Merdem Bek, *eş-Şu'arâ'ü's-Sâmiyyûn*, Beyrut, ts., s. 209-244; a.mlf., "İbnü'l-Hayyât", *MMİAdm.*, XXXIII/3 (1958), s. 353-369; C. Zeydân, *Âdâb*, III, 28; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, III, 254-257; İhsan Abbas, *el-Arabî fi Şikâlliye*, Beyrut 1985, s. 207-223; Sâmî ed-Dehhân, "et-Ta'rîf ve'n-naqd: Dîvânü İbnü'l-Hayyât", *MMİAdm.*, XXXIV/1 (1959), s. 127-133; A. S. Atiya, "Diwân Ibn al-Khaiyat", *MW*, LI (1961), s. 321-323; Âzertâş Âzernûş, "İbn Hayyât", *DMBİ*, III, 469-472.

SÜLEYMAN TULÜCÜ

İBNÜ'L-HAZZÂ

(ابن الحذاء)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Yahyâ
b. Ahmed et-Temîmî el-Kurtubî
(ö. 416/1025)

Mâlikî fakihî.

Muharrem 347'de (Nisan 958) dünyaya geldi. Makrîzî doğum tarihini Rebûlevvel 345 (Haziran 956), Palencia ise 346 olarak vermektedir. Mensup olduğu ailenin fertleri İbnü'l-Hazzâ lakabıyla anılmakla birlikte neseplerinin ulaştığı atalarının Hz. Peygamber'in devcisi (hâdî) olması sebebiyle asıl lakaplarının İbnü'l-Haddâ olduğu, aileden Endülü's'e ilk gelenlerin Hazzâ (ayakkabıcılar) mahallesinde oturdukları için İbnü'l-Hazzâ diye anıldıkları söylenir (Kâdî İyâz, IV, 733; İbn Ferhûn, II, 237; krş. Makrîzî, VII, 423). Aileden Endülü's'e ilk gelen kişinin de Benî Ümeyye'nin mevâlisinden, Mercirâhit Savaşı'nda kumandanlık yapan Dâvûd olduğu kaydedilir.

İbnü'l-Hazzâ Kurtuba'da (Cordoba) yetişti. On dört yaşından itibaren Ebû Bekir İbn Zerb'in fıkıh derslerine devam ederek onun gözde talebelerinden biri oldu. Ayrıca Ebû Bekir İbnü'l-Kütiyye, Ebû Ca'fer İbn Avnullah, Ebû Abdullah İbn Müferric, Ebû Muhammed el-Asîlî, Ebû Abdullah İbnü'l-Harrâz ve İbn Ebû Düleym gibi âlimlerden öğrenim gördü. 372'de (983) hac yolculuğu sırasında Kayrevan'da İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'den onun kitaplarını okudu. Haremeyn ve Kahire'de Ukaylî'nin râvisi Ebû Abdullah el-Belhî, Hüseyin b. Hasan el-Kehhâl, Tahâvî'nin râvisi Hişâm b. Muhammed b. Ebû Halîfe, Ebû Bekir Muhammed b. Ali el-Üdfûvî, Ebû'l-Tayyib İbn Galbûn, Ebû'l-Alâ İbn Mâhân, Hâfız Abdülganî el-Ezdi ve diğer birçok âlimden faydalandı.

Özellikle hadis, fıkıh ve rüya tabiri konularında derinleşen İbnü'l-Hazzâ Kurtuba'ya dönünce (374/984) şûra, vesâik-i sultâniyye görevlerine getirildi. İşbiliye (Sevilla), Belensiye (Valencia), Beccâne (Pechina) ve Tutîle'de (Tudela) kadılık yaptı. Ardından Sarakusta'ya (Saragossa) yerleşti ve kadılık görevini burada sürdürdü. Yetiştirdiği talebeler arasında Ebû Ömer İbn Abdülber en-Nemerî, İbnü'l-Hassâr, Hâtim b. Muhammed, Ebû Ömer İbn Sümayk gibi âlimler bulunmaktadır. İbnü'l-Hazzâ 4 Ramazan 416'da (29 Ekim 1025) Sarakusta'da vefat etti. Bazı kaynaklarda ölüm tarihi 410 (1019) olarak kaydedilmektedir.

Eserleri. Kaynaklarda İbnü'l-Hazzâ'nın *Kitâbü'l-İstinbât li-me'âni's-sünen ve'l-aḥkâm min eḥâdîsi'l-Muvaṭṭa'* (seksen cüz olduğu söylenmektedir), *et-Ta'rif bi-men zükire fi Muvaṭṭa'i'l-İmâm Mâlik min esmâ'i'r-ricâl ve'n-nisâ'* râviyen ve merviyen 'anhü, *el-Büsrâ fi 'ibâreti'r-rü'yâ, Kitâbü'l-İnbâ' alâ (bi-me'â-nî) esmâ'illâhi Te'âlâ (el-İnbâḥ 'an es-mâ'illâh), el-Ḥuṭab ve'l-ḥuṭabâ' (el-Ḥuṭab ve siyerü'l-ḥuṭabâ)* adlı eserleri zikredilmektedir. Bunlardan *et-Ta'rif*'in Fas Hizânetü'l-Karaviyyîn'de bazı nüshaları bulunmaktadır (Sezgin, I, 483; M. Âbid el-Fâsî, I, 186-188). İsimlerin alfabetik olarak sıralandığı eserde ayrıca künye, lakap vb. ile tanınanlara, İmam Mâlik'in güvenilir oldukları konusunda görüş belirttiği râvilerle haklarında cerh değerlendirmesi bulunanlara da birer bölüm ayrılmıştır (M. Âbid el-Fâsî, I, 186).

BİBLİYOGRAFYA :

Kâdî İyâz, *Tertibü'l-medârik*, IV, 733-734; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 93, 242, 267, 477, 481, 513; İbn Beşkuvâl, *eş-Sıla*, II, 478-480; Dabbî, *Buḡyetü'l-mültemis*, Kahire 1967, s. 146; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XIX, 108-109; Zehebi, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XVII, 444-445; Safedî, *el-Vâfi*, V, 196; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, III, 29; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcü'l-müḡheḡ*, II, 237-238; Makrîzî, *el-Mukaffa'l-kebir* (nşr. Muhammed el-Ya'lâvî), Beyrut 1411/1991, VII, 422-423; Mahlûf, *Şecere'tü'n-nür*, I, 112; A. G. Palencia, *Târîḡu'l-fikri'l-Endelüsî* (trc. Hüseyin Münis), Kahire 1955, s. 12, 422-423; Sezgin, *GAS*, I, 483; M. Âbid el-Fâsî, *Fihri'su maḡtûṭâti Hizâneti'l-Karaviyyîn*, Dârülbeyzâ 1399/1979, I, 186-188; *Mecmû'a muḡtâre li-maḡtûṭât 'Arabîyye nâdire min mektebât 'amme fi'l-Maḡrib* (haz. Merkezü'l-Hademât ve'l-ebhâsi's-sekâfiyye), Beyrut 1407/1986, s. 125-127; Meryem Safevî, "İbn Haz-zâ", *DMBİ*, III, 341-344.

AHMET ÖZEL

İBNÜ'L-HEBBÂRİYYE

(ابن الهبارية)

Ebû Ya'lâ Nizâmüddîn eş-Şerif
Muhammed b. Muhammed b. Sâlih
el-Hâşimî el-Baḡdâdî
(ö. 509/1115)

Arap şairi ve edibi.

414 (1033) yılında Bağdat'ta dünyaya geldi. Azerbaycan'da doğup Bağdat'ta yetiştiği de rivayet edilmektedir (İbn Hacer, V, 367). İlk Abbâsî halifesi Seffâh'ın yeğeni Emir İsâ b. Mûsâ'nın (ö. 167/783) soyundan geldiği için Şerif, Hâşimî ve Abbâsî lakap ve nisbeleriyle anılır. Annesine nisbetle İbnü'l-Hebbâriyye künyesiyle tanınan şairin bazı kaynaklarda Nizâmülmülk tarafından kurulan Nizâmîye medreselerinde okuduğu kaydediliyorsa da

459'da (1067) inşası tamamlanan Nizâmîye'de öğrenci olması tarih bakımından mümkün görünmemektedir. Zamanın âlim ve edipleriyle istişarede bulunmak, eserlerini telif ederken medresenin zengin kütüphanesinden faydalanmak için burayı zaman zaman ziyaret etmiş olabilir. İbnü'l-Hebbâriyye, İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, Ebû Abdullah et-Taberî, Kiyâ el-Herrâsî ve Gazzâlî gibi Nizâmîye medreselerine mensup ünlü âlimler arasındaki ateşli kelâm tartışmalarına katılmamış, daha çok hadis rivayeti ve ensâb ilmiyle meşgul olmuştur.

Dedeside de şair olan İbnü'l-Hebbâriyye'nin Abbâsî Veziri Amîdüddeve İbn Cehîr ile Selçuklu Sultanı Alparslan'ın veziri Nizâmülmülk için methiyeler yazdığı, methiyelerine karşılık Nizâmülmülk'ten büyük ihsan gördüğü kaydedilmektedir. Ancak daha çok hicve meyilli olduğundan methiyelerine fazla devam etmemiş, övüldüğü kişileri bir süre sonra yerdüğinden onlarla arası bozulmuştur. Kaynaklarda bu konuyla ilgili bazı olaylar anlatılmaktadır. Bir defasında yazdığı iki kıtanın birinde Nizâmülmülk'ü övmüş, diğerinde hicvetmişti. Huzuruna çıktığı zaman methiye yerine yanlışlıkla hicviyyeyi vezire takdim edince Nizâmülmülk ona alacağı mükâfatın iki katının verilmesini emretmişti. İbnü'l-Hebbâriyye özür dilemişse de Nizâmülmülk divandan tahsisatını alması hususunda ısrar etmişti. Nizâmülmülk ile arasında düşmanlık ve rekabet bulunan Vezir Tâcülmülk, İbnü'l-Hebbâriyye'ye Nizâmülmülk'ü hicvetmesi için para vaad etmiş, İbnü'l-Hebbâriyye bu teklifi önce, "Nimetinden başka bir şey görmediğim bir kişiyi nasıl hicvederim" diyerek reddetmişse de Ebû'l-Ganâim'in ısrarı karşısında Nizâmülmülk'ü hicvetmiştir (*Şi'ru İbni'l-Hebbâriyye*, s. 98). Nizâmülmülk, bir rivayete göre olgunluk göstererek bunu gözmezlikten gelmiş ve şaire ihsanını arttırarak 500 dinar vermiştir. Diğer bir rivayete göre ise şairin öldürülmesini emretmiş, ancak Hanefî fakihi Sadreddin Muhammed Hucendî'nin araya girmesiyle affedilmiştir. İbn Cehîr, 484 (1091) yılında kayınpederi Nizâmülmülk'ün sayesinde ikinci defa vezir olduğu zaman İbnü'l-Hebbâriyye'nin onun hakkında yazdığı hicviyye (*a.g.e.*, s. 75) bütün halkın ağzında dolaşmaya başlamış, hicviyyede kendisi de yerildiğinden halife şairin idam edilmesini emretmiş, şair bu olaydan da Sadreddin Hucendî'nin sayesinde kurtulmuştur. Ardından İsfahan'a giden İbnü'l-Hebbâriyye, Melikşah'ın

vefatından sonra Tâcülmülk ve Nizâmülmülk'ün uğradığı feci âkibet üzerine İsfahan'da kalamayıp 485'te (1092) Kirman'a gitti. Burada iltifatına mazhar olduğu Selçuklu Sultanı İrânşâh için methiye yazdı (*a.g.e.*, s. 89). Kirman'ın ileri gelen şahsiyetleri için de methiyeler kaleme aldıysa da buradaki hayatı sıkıntı içinde geçti. 509 (1115) yılında Kirman'da vefat etti; 504'te (1111) öldüğüne dair rivayetler de vardır.

İbnü'l-Hebbâriyye, Hz. Hüseyin için nazmettiği bir kasidesinden dolayı (*a.g.e.*, s. 175) birçok kaynakta Şii olarak tanıtılmaktadır. Ancak Hz. Hüseyin sevgisine dair şiir nazmeden her şairin Şii olarak nitelendirilmesi doğru değildir. Onun, tamamı Şii-İmâmî olan Kum şehri hakkında ağır hicviyye yazması Şii olmadığını gösteren önemli bir delildir.

Eserleri. 1. *Dîvân (Şi'ru İbni'l-Hebbâriyye)*. İbn Hallikân, şairin dört ciltlik bir divanının bulunduğunu söylerse de bu eser zamanımıza ulaşmamıştır. Muhammed Fâiz Senkerî Tarâbüşî, İbnü'l-Hebbâriyye'nin şiirlerini çeşitli kaynaklardan derleyip tahkik ederek *Şi'ru İbni'l-Hebbâriyye* adıyla yayımlamıştır (Dimaşk 1997). 900 beyte yakın şiirin yer aldığı eserde hicviyyelerin, özellikle de alaylı ve müstehcen hicivlerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Eserde başta Abbâsî Halifesi Muktedî-Biemrillâh ile veziri İbn Cehîr ve hâmisî Nizâmülmülk olmak üzere ileri gelen devlet adamları için yazılmış hicviyyeler bulunmaktadır. Arap edip ve şairlerine gereken değer verilmemesi sebebiyle topluma karşı duyduğu karamsarlığın İbnü'l-Hebbâriyye'nin şiirlerine alaylı yergi şeklinde yansıdığı görülmektedir. Alaylı hiciv üslûbunda İbn Sükkere el-Hâşimî ile İbnü'l-Haccâc'ın etkisi görülür. Dostu şair Bârî el-Baḡdâdî ve sitemleriyle ünlü şair Ebîverdi'ye yönelttiği hicviyyesinin yanında ezberci, kafası çalışmayan öğretmenlere yönelttiği yergisi ilginçtir. Eserde Selçuklu sultanı, vezir ve vali gibi devlet adamları için nazmetmiş olduğu methiyeleri abartılı yiğitlik ve cömertlik tasvirleriyle örülüdür. Genellikle methiyelerinin giriş kısımlarında yer alan gazelleriyle müstehcenliğe kaçan diğer gazellerinde İbnü'l-Haccâc'ın etkisi görülür. Şiirlerinde umumiyetle tabiat, manzara, savaş, yoksulluk, kalem ve divit tasvirleri yaptığı gözlenmektedir. Az sayıdaki mersiyyelerinde, ruhun ölümsüzlüğünü savunan filozoflarla geleceği bildiğini iddia eden müneccimleri eleştirerek mersiyyeye felsefî bir bakış açısı getirmiştir. Şi-